

POČÁTKY ČESKO-UKRAJINSKÝCH LITERÁRNÍCH STYKŮ

RITA KINDLEROVÁ

Abstract: When Ukraine was part of the Russian Empire and later the USSR its culture was generally repressed. For this reason, there was little or no knowledge of Ukrainian culture among Czechs. Nonetheless, interest and knowledge of Ukrainian culture did develop among Czech intellectuals both prior to and during the National Revival. This fact raises three important questions: (a) How did intellectual interest in Ukrainian culture reveal itself among Czechs? (b) What was of most interest in Ukrainian culture to Czech scholars? (c) How was Ukrainian culture, as expressed through literature, perceived by Czech intellectuals? In this study the works of a number of Czech scholars are used to construct a portrait of Ukrainian literature, and show how Ukraine's history and folklore were interpreted and represented by key figures in Czech history during the nineteenth century.

Key words: Cossacks, Folk Songs, National Language, Dialects, Translations, Russia, Ukraine, Ukrainian Culture

Ukrajinská literatura se poprvé českému čtenáři představila na začátku 19. století, a to roku 1814 ve sborníku *Slovanka*, který v němčině vydával Josef Dobrovský. Dočteme se v něm mimo jiné o *Enejidě* Ivana Kotljarevského,¹ první ukrajinské literární památce v národním jazyce: „Pro poznání maloruských dialektů je tento travestovaný překlad velmi cenným příspěvkem, je hodnotný i z jiného pohledu, je to totiž práce vtipná. V předmluvě K[otljarevskij] říká, že první tři části byly bez jeho vědomí v letech 1798 a 1808 publikovány s mnoha chybami, a on se proto rozhodl tyto části opravit, přidat k nim ještě čtvrtou a vydat vše najednou. V případě, že by tyto čtyři části měly úspěch, o čemž není třeba pochybovat, slibuje ještě pátý díl. Slova odchylná se od ruštiny jsou obvykle vypůjčena z polštiny, proto jsou nám Čechům také srozumitelnější, jako cegla – cihla, ruský kirpič, chart – chrt, polsky chart, ruský borzaja sobaka, kačka – kachna, ruský utka. Zvláště je, že Malorusové často mají I na místě O, zvláště v jednoslabičných slovech: big místo bog [bůh], bik místo bok, viči místo oči, vin místo on, nis místo nos, niž místo nož [nůž] atd. Směšování níže uvedených výrazů nižšího stylu může dobře působit v komických textech. Také by mělo být řečeno pár slov o odchylném skloňování. Ve verši „pobačimo to v pjatoj části“ je pobačimo první osoba plurálu. Pouze ve starých ruských kronikách se nachází jesmo místo jesmy. Verše se skládají z 9 nebo 8 slabik. První část je uzavřena verši:

*Eneja tak ona ljubila,
ščo až sama sebe spalila,
poslala dušu k – čortu v – ad.“*

Zde je na místě uvést zajímavou věc – od doby Kotljarevského *Enejidy* se v ukrajinské literatuře trochu obtížněji prosazuje legrace, nepočítáme-li sovětský či postsovětský humor spíše estrádního charakteru. Je to zcela pochopitelné vzhledem ke krvavým dějinám a životu většiny Ukrajinců, který vskutku přinášel pramálo zábavy. Nicméně vtip, nadřazenost a schopnost smát se sám sobě najdeme u několika významných současných autorů (viz např. tvorba Jurije Vynnyčuka, který se krom jiného hlásí k odkazu Jaroslava Haška a přeložil do ukrajinštiny dvě knihy B. Hrabala,² nebo novela *Rekreace* Jurije Andruchovyče³).

Již před Dobrovským získával informace o literatuře v užhorodské biskupské knihovně filolog Václav Fortunát Durych (1732–1802) díky korespondenci s mukačevským biskupem Andrijem Bačynským (1732–1809).⁴ Dobrovského však lze pokládat za zakladatele česko-ukrajinských literárních styků a za odborníka, který propagoval ukrajinštinu coby samostatný východoslovanský jazyk („*Ukrainisch oder die Sprache der Kosaken*“).⁵

Ve znamení lidové písně

V témže roce jako Dobrovský (1814) uveřejnil Václav Hanka ve vídeňských novinách *Prvotiny pěkných umění* první překlad z ukrajinštiny (v 19. století nazývané povětšinou maloruština), a to lidové písně *Oj poslala mene maty zelenoho žyta žaty*.⁶ Hanka také ve 40. letech 19. století publikoval v *Časopise Českého musea* dopisy s ruským slavistou Izmailem Sreznevským, který hodně cestoval a navštívil i

¹ J. Dobrovský: *Slovanka: Zur Kenntniss der alten und neuen slawischen Literatur, der Sprachkunde nach allen Mundarten, der Geschichte und Alterthümer*, Lieferung I., Prag 1814, s. 209–210. Dokument přístupný on-line: <https://books.google.cz>

² Jurij Vynnyčuk: *Chachacha*, přel. Rita Kindlerová, Zlín 2009.

³ Jurij Andruchovyč: *Rekreace aneb Slavnosti Vzkříšeného Ducha*, přel. Tomáš Vašut, Olomouc 2006.

⁴ Michal Molnár: *Taras Ševčenko u Čechov a Slovákov/Taras Ševčenko u čechiv ta slovakiv*, Prešov 1961, s. 34.

⁵ Josef Dobrovský: *Geschichte der Böhmische Sprache und Literatur*, Prag 1792, s. 26. Dokument přístupný on-line: <http://books.google.cz>.

⁶ *Prvotiny pěkných umění, neb literarnj přjlohy k cysařským král. wjdenšským nowinam*, W Wjdni 22. 8. 1814, s. 121–122. Dokument přístupný on-line (pod